

RODZAJE I ZNACZENIE KREDYTÓW PREFERENCYJNYCH DLA ROZWOJU ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH*

Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Abstrakt. Przedmiotem opracowania była ocena udzielania kredytów preferencyjnych w dwóch okresach, tj. po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej (2004-2006) oraz w okresie po wprowadzeniu nowych regulacji prawnych (2007-2010). Instytucją odpowiedzialną za realizację kredytów preferencyjnych uczyniono Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która z kolei delegowała swoje uprawnienia na banki. Polityka kredytowa w pierwszym okresie funkcjonowania Polski w Unii Europejskiej polegała na stopniowym wygaszaniu wcześniejszych regulacji prawnych, niezgodnych z wytycznymi UE i podejmowaniu działań sprzyjających dostosowaniu rolnictwa polskiego do standardów panujących w krajach dawniejszej UE (15). Kierunki udzielania kredytów preferencyjnych uległy zmianie w 2007 roku. Wprowadzono siedem linii kredytowych, których celem była poprawa efektywności produkcji, lepsze wykorzystanie bazy produkcyjnej gospodarstw rolnych oraz przyspieszenie przemian agrarnych. Największymi beneficjentami skutków rent strukturalnych byli młodzi rolnicy oraz rolnicy zmierzający do powiększenia gospodarstw rolnych.

Słowa kluczowe: kredyty preferencyjne, warunki udzielania kredytów, rodzaje kredytów, linie kredytowe

*Projekt badawczy został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

WSTĘP

Modernizacja i restrukturyzacja rolnictwa oraz obszarów wiejskich wymagają dużych nakładów inwestycyjnych, pozwalających na podjęcie procesów dostosowawczych, zgodnych z wymaganiami Wspólnej Polityki Rolnej UE. Rolnicy mają dostęp do programów i działań, które ułatwiają korzystanie ze środków wsparcia finansowego zawartego w funduszach europejskich WPR, lecz nie wszyscy producenci rolni mają wystarczająco dużo środków własnych, aby zrealizować inwestycje. Kraje wspólnoty europejskiej mają możliwość udzielania pomocy publicznej na rolnictwo, w tym głównie na działalność związaną z właściwą produkcją rolniczą, przetwarzaniem i obrotem produktami rolnymi. Jednym ze sposobów udzielania pomocy publicznej jest kredyt preferencyjny, który jest udzielany na korzystniejszych warunkach niż pozostałe kredyty.

Potrzeba wsparcia finansowego rolnictwa wynika z osobliwości funkcjonowania gospodarstw rolnych, gdzie długość procesu produkcyjnego nie pokrywa się z bieżącymi potrzebami rolnika. Między poszczególnymi fazami produkcji, zwłaszcza początkiem produkcji, a jej zakończeniem upływa zbyt długi okres, aby wysokość uzyskanych środków finansowych wystarczała na pokrycie kosztów produkcji. Stąd rolnik często musiał sięgać po dodatkowe źródła finansowe, które pozyskiwano z myślą o przyszłej produkcji rolniczej [Czerwińska-Kayzer 2002].

Warunki udzielania kredytu preferencyjnego ulegały istotnej, a przy tym ciągłej zmianie. W ramach tzw. polityki kredytowej ustalano warunki, na jakich były one udzielane, w tym wysokość oprocentowania, okresy spłaty i karencji, wysokość udziału kredytu w finansowanych nakładach, formy realizacji i zabezpieczenie zwrotu kredytów. Kredyt jest zaliczany do bardziej elastycznych instrumentów zarządzania rolnictwem, gdyż dzięki niemu jest możliwe oddziaływanie na zmiany kierunków produkcji. Do pozytywnych cech kredytu należy także zaliczyć to, że za jego pomocą można oddziaływać na podmioty gospodarcze w kierunku stosowania przez nie rachunku ekonomicznego i obliczania kosztów produkcji [Prus i Wawrzyniak 2008].

Funkcje kredytu ulegały ciągłym zmianom. Początkowo kredyt miał na celu umożliwienie lub ułatwienie pełnego zagospodarowania i właściwego wykorzystania ziemi. Z czasem kredyt miał na celu wspieranie procesu dostosowawczego do gospodarki rynkowej. Potem zmierzał do większego wykorzystania funduszy unijnych, a także współfinansowania zamierzeń inwestycyjnych. Po akcesji do UE kredyty służyły głównie zwiększeniu skali produkcji i rozszerzeniu jej asortymentu, a także poprawie struktury obszarowej gospodarstw rolnych.

CEL I ZAKRES BADAŃ

Celem badań było przedstawienie znaczenia kredytów preferencyjnych, które stanowią istotny czynnik kształtowania obszarów wiejskich. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej zostały zachowane niektóre formy pomocy państwa dla rolnictwa, ale przebudowano zasady ich udzielania. Polityka kredytowa w polskim rolnictwie, po wstąpieniu do UE, stanowiła ważny czynnik realizacji Wspólnej Polityki Rolnej. Postanowiono, że po akcesji finansowanie modernizacji rolnictwa i rozwoju wsi będzie następowało głównie ze środków unijnych, zgodnie zresztą z mechanizmami polityki rolnej i programami strukturalnymi.

W opracowaniu dokonano analizy ewolucji systemu kredytowania rolnictwa na zasadach preferencyjnych dla dwóch okresów jego funkcjonowania. W pierwszym okresie, obejmującym lata 2004-2006, obowiązywały zasady sprzed przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. W drugim okresie, dla lat 2007-2010, Polska zaimplementowała prawo unijne i zaczęła realizować pomoc publiczną w postaci kredytów preferencyjnych na nowych zasadach.

SPOSOBY KREDYTOWANIA ROLNICTWA PO AKCESJI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Wejście naszego kraju do UE oznaczało wiele istotnych zmian w systemie finansowania rolnictwa, w tym zwłaszcza z budżetu państwa. Rolnicy oczekiwali zwiększenia nakładów publicznych na rolnictwo, argumentując tę potrzebę zwiększeniem kosztów produkcji z tytułu, przykładowo, wzrostu cen środków produkcji, nawozów mineralnych, maszyn i narzędzi rolniczych, pasz itp. W okresie przejściowym (do 30 kwietnia 2004 roku) zostały utrzymane wcześniej obowiązujące formy pomocy, jak: dopłaty do preferencyjnych kredytów, gwarancje i poręczenia, spłaty kredytów na inwestycje w rolnictwie oraz pomoc przy zakupie gruntów rolnych. Okazało się, że w okresie przejściowym nie mogły ulec zmianie warunki udzielania istniejącej pomocy, co gwarantowały odpowiednie ustawy.

W 2004 roku Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa rozpoczęła wspieranie ze środków krajowych procesów restrukturyzacji wsi i rolnictwa oraz obszarów wiejskich. Zadania te były realizowane za pomocą instrumentów, takich jak [Ustawa... 2004]:

- dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych, klęskowych i obrotowych,
- poręczenia i gwarancje kredytów inwestycyjnych i klęskowych,
- udzielanie pomocy grupom producentów rolnych,
- dopłaty do mleka w klasie ekstra.

Warto podkreślić, że odrębnym sposobem udzielania pomocy rolnikom była instytucja poręczenia i gwarancji kredytowych. Tego typu pomocy Agencja udzielała podczas realizacji kredytów inwestycyjnych. Gwarancje miały charakter terminowy i były udzielane do wysokości 60% wartości kredytu. Warunkiem ubiegania się o gwarancje lub poręczenie kredytu było najpierw zawarcie z bankiem kredytującym umowy o taki tryb postępowania.

W 2004 roku Sejm podjął ustawę o zmianie ustawy o dopłatach do oprocentowania niektórych kredytów bankowych, której celem było wydłużenie terminu spłaty kredytu obrotowego na zakup rzeczowych środków do produkcji rolniczej [Ustawa... 2004]. Polityka kredytowa w pierwszym okresie funkcjonowania Polski w Unii Europejskiej polegała na stopniowym wygaszaniu starych regulacji prawnych, niezgodnych z wytycznymi UE i podejmowaniu działań sprzyjających dostosowaniu rolnictwa polskiego do standardów panujących w krajach dawniejszej UE-15. Nowa polityka kredytowa była przedstawiana przez decydentów jako korzystna, zwłaszcza gdy analizowano ją w perspektywie nowego planu finansowego związanego z płatnościami obszarowymi oraz działań zawartych w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) lub w Sektorowym Programie Operacyjnym – Rolnictwo (SPO). Dopływ środków finansowych do

sektora rolnego z funduszy WPR był długi, a przy tym realizowany z opóźnieniem. Najwcześniej uruchomiono dopłaty bezpośrednie, a przedsięwzięcia te realizowano łącznie ze wsparciem gospodarstw o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Jednakże pierwsze wpłaty na konto z tego tytułu wpłynęły dopiero 15 grudnia 2004 roku. Z kolei w ramach PROW najwcześniej uruchomiono działanie związane z rentami strukturalnymi i zalesieniem gruntów rolnych, lecz płatności z tym związane wpływały na konta rolników w 2005 roku. Zarówno renty strukturalne, jak i zalesienie gruntów rolnych miały ograniczony charakter i stąd nie wpłynęły na poprawę sytuacji ekonomicznej wsi i rolnictwa [Prus i Wawrzyniak 2008].

DOSTĘPNOŚĆ KREDYTÓW PREFERENCYJNYCH W PIERWSZYM OKRESIE FUNKCJONOWANIA W RAMACH UE

Przystąpienie do UE wymagało zaangażowania dodatkowych środków finansowych na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w rolnictwie i jego otoczeniu. Środki te przeznaczano głównie na dostosowanie produkcji do wymogów sanitarno-weterynaryjnych, poprawę ochrony środowiska zgodnie ze standardami UE, poprawę gospodarki odpadami, wprowadzenie nowych technologii produkcji i doskonalenie dotychczasowych oraz rozszerzenie asortymentu produkcji. Na cele inwestycyjne przeznaczono 13 linii kredytowych o charakterze preferencyjnym, w tym między innymi na: zwiększenie skali produkcji, wprowadzenie nowej technologii, utworzenie kwater agroturystycznych itp. Środki zabezpieczone na dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych planowanych do udzielenia w 2004 roku umożliwiły realizację inwestycji w rolnictwie i jego otoczeniu w kwocie wynoszącej 4,4 mld zł, a bankom kredytowanie rolnictwa w kwocie ok. 3,3 mld zł. [Prus i Wawrzyniak 2008].

ARiMR współpracowała w zakresie stosowania dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych z 17 bankami, które udzielały kredytów poprzez oddziały, a także banki spółdzielcze, co łącznie dawało 2800 placówek zaangażowanych w dystrybucję tego typu pomocy finansowej (tab. 1).

W latach 2004-2006 ARiMR udzieliła kredytów na realizację 60,9 tys. przedsięwzięć inwestycyjnych na sumę 6445,1 mln zł. Analizując strukturę kwot kredytów należy stwierdzić, że największe kwoty zostały udzielone w ramach linii kredytowej na utworzenie lub urządzenie gospodarstw przez młodych rolników. Stanowiły one 52,3% łącznej kwoty kredytów inwestycyjnych. Dominujący udział kredytów z linii młody rolnik utrzymuje się na przestrzeni wielu lat, co pozytywnie świadczy o przemianach pokoleniowych w naszym rolnictwie. Drugie miejsce zajęły podstawowe kredyty inwestycyjne (17,5%) i kredyty na zakup gruntów rolnych (16,2%). Najwięcej tego typu kredytów pozyskały województwa: mazowieckie (378,7 mln zł), wielkopolskie (243,9), lubelskie (165,5) i kujawsko-pomorskie (163,1).

Analiza celów kredytowania według linii kredytowania wskazuje na to, że największe kwoty przeznaczono na dostosowanie gospodarstw rolnych do sanitarno-weterynaryjnych wymogów UE, które były realizowane w ramach kredytów branżowych. Poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych następowała głównie dzięki wsparciu kredytów preferencyjnych przeznaczonych na utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rodzinnego i zakup gruntów rolnych. Z kolei wiodącym celem kredytów udzielanych

Tabela 1. Liczba i kwoty kredytów preferencyjnych z dopłatami ARiMR w latach 2004-2006 (mln zł)

Table 1. Number and amount of preferential credits with payments of Agency of Restructuring and Modernisation of Agriculture in 2004-2006 (mln zł)

Linia kredytowa Credit line	2004		2005		2006	
	liczba number	kwota amount	liczba number	kwota amount	liczba number	kwota amount
Kredyty dla młodych rolników – MR Credits for young farmers – MR	7 659	8 83,3	8 365	1 064,8	9 933	1 421,1
Kredyty na zakup gruntów – KZ Credits for land purchase – KZ	6 077	254,4	6 267	332,4	6 377	460,1
Kredyty na wznowienie produkcji – KL Credits for production resumption – KL	35	0,8	21	1,1	103	1,9
Kredyty inwestycyjne podstawowe – IP Credits of basic investments – IP	4814	355,8	4598	319,4	5173	455,9
Kredyty na nowe miejsca pracy – MP Credits for new places of job – MP	85	7,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych – GR Credit for purchase of agricultural immobilities – GR	398	38,7	469	53,3	501	749,5
Kredyty dla grup producentów rolnych – GP Credits for agricultural producers groups – GP	10	36,7	7	5,1	5	3,2
Razem Total	19 078	1 577,3	19 727	1 776,1	22 092	3 091,7

Źródło: Rocznik Statystyczny... [2007].
Source: Rocznik Statystyczny... [2007].

w ramach branżowego programu mleczarskiego i linii młody rolnik było zwiększenie skali produkcji. Celem inwestycji było wprowadzenie nowej technologii lub doskonalenie dotychczasowej technologii produkcji. Jednak największym zainteresowaniem rolników cieszyły się kredyty inwestycyjne, przeznaczone na przedsięwzięcia związane z zakupem, budową, adaptacją i remontem budynków. Rolnicy ci zdawali sobie sprawę, że bez solidnych podstaw nowoczesnego rolnictwa, trudno będzie funkcjonować w strukturach europejskich [Prus i Wawrzyniak 2008].

Agencja nie ograniczała swojej aktywności wyłącznie do wyżej wymienionych form wspierania rolnictwa. Jak wiadomo, rolnictwo jest działem gospodarki szczególnie narażonym na ponoszenie strat w wyniku występujących klęsk żywiołowych. Znaczna część tych klęsk była efektem niekorzystnych i gwałtownych zjawisk atmosferycznych, których skutki są odczuwalne na dużych obszarach, co powoduje trudności w odtworzeniu produkcji. W celu umożliwienia wznowienia produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych, od wielu lat funkcjonował system preferencyjnych kredytów klęskowych. Przy udzielaniu poręczeń kredytów klęskowych obowiązywał tryb

uproszczony, umożliwiający kredytobiorcom załatwienie wszelkich formalności bezpośrednio w bankach kredytujących, które działały w imieniu Agencji.

W celu rozszerzenia dostępu do szkolnictwa wyższego młodzieży z terenów wiejskich, ARiMR wprowadziła również system pożyczek i kredytów studenckich. Kredyty studenckie były udzielane przez banki komercyjne z dopłatą do oprocentowania z budżetu państwa. System ten wprowadzono ze względu na trudności, na jakie napotykali studenci z uwagi na bardzo niskie dochody, a zwłaszcza na niewystarczające zabezpieczenie kredytowe, w tym trudności ze znalezieniem poręczycieli, o dochodach adekwatnych do oczekiwań banków. W miarę jak państwo wprowadzało nowe regulacje prawne w zakresie kredytów studenckich, zmniejszała się rola Agencji w tym zakresie [Poręczenie kredytów... 2005].

Kolejną formą pomocy kredytobiorców były poręczenia i gwarancje spłaty kredytów inwestycyjnych. Z poręczeń i gwarancji udzielanych przez Agencję mogły korzystać osoby fizyczne i prawne, posiadające zdolność kredytową. Oceniając tę zdolność brano pod uwagę efektywność gospodarowania, stan majątkowy oraz płynność płatniczą [Prus i Wawrzyniak 2008].

WARUNKI KREDYTÓW PREFERENCYJNYCH

Według Kulawika [1998], kredyt preferencyjny dla rolników to „grupa kredytów dla których, na mocy przyjętych uregulowań prawnych i administracyjnych, stworzono dla rolników korzystniejsze warunki kredytowania od ogólnie obowiązujących”. Według tegoż autora, preferencje przyjmują najczęściej postać niższych stóp oprocentowania kredytów, pierwszeństwa w ich otrzymaniu, odroczenia terminu spłaty rat kapitałowych i czasami również odsetek, umorzenia części lub nawet całości zadłużenia.

W polskich warunkach rolę pośrednika między Skarbem Państwa, a producentem rolnym pełnił od 1992 roku Fundusz Restrukturyzacji i Oddłużenia Rolnictwa [Rozporządzenie Rady... 2002], a po jego likwidacji w 1994 roku – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa [Ustawa... 2004].

Rodzaje kredytów preferencyjnych można wyrazić poprzez ich symbolikę (skrót), nadawaną poszczególnym instrumentom wsparcia rolnictwa. W okresie do 2006 roku obowiązywało następujące nazewnictwo i oznaczenia w zakresie kredytów preferencyjnych:

- **IP** – kredyt na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym i usługach w rolnictwie,
- **KZ** – kredyt na zakup gruntów rolnych,
- **MR** – kredyt, który był przeznaczony na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych dla osób, które nie przekroczyły 40 roku życia,
- **BR** – kredyty branżowe,
- **OR** – kredyt na utworzenie gospodarstwa rolnego lub programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa,
- **GP** – kredyt na inwestycje rolne podejmowane przez grupy producentów rolnych,
- **GR** – kredyt na zakup nieruchomości rolnych w ramach Ustawy z 2003 roku o kształtowaniu ustroju rolnego [Ustawa... 2003],

- NT – kredyt przeznaczony na realizację przedsięwzięć związanych z wprowadzaniem nowych technologii w produkcji roślinnej i zwierzęcej, zapewniającej dobrą jakość produktu w porównaniu z technologiami stosowanymi już w gospodarstwie.

Warunki udzielania kredytów przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Warunki kredytowania według linii kredytowych (2004-2006)

Table 2. Conditions of crediting according to credits lines (2004-2006)

Linia kredytowa Credit line	Okres spłaty (lat) Period of payback (years)	Okres karencji (lat) Withdrawal period (years)	Oprocentowanie Percentage
IP	8	2	3
KZ	15	2	1,2
MR	15	2	1,2
BR	8	2	2
OR	15	2	1,2-3,0
GP	8	2	1,1
GR	20	2	1,2
NT	15	2	1

Źródło: dane wewnętrzne ARiMR O/T Szczecin z 2007 roku.
Source: the internal data of ARMA, Szczecin, 2007.

Jak wynika z tabeli 2, najmniej korzystny pod względem wysokości oprocentowania, był kredyt na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych rolników, a także w przetwórstwie rolno-spożywczym i usługach w rolnictwie (IP). Okazało się, że istniały różne kombinacje uzyskania kredytu, w których rolnikowi trudno było się rozeznać. Pomocy w tym zakresie udzielały Ośrodki Doradztwa Rolniczego, w których doradcy szczegółowo informowali o celowości wyboru planowanego przedsięwzięcia i sposobach jego finansowania.

Rozpatrując udzielany kredyt pod względem okresu jego spłaty, najbardziej korzystne było uzyskanie go na zakup lub urządzenie gospodarstwa rodzinnego w ramach Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego (20 lat) [Ustawa... 2003]. Dość długie okresy spłat kredytu występował również przy zakupie ziemi, nowego osadnictwa rolniczego, nowych technologii i w sytuacji młodych rolników (15 lat).

W celu uzyskania kredytu inwestor musiał przedstawić plan przedsięwzięcia, uzyskać pozytywną opinie ODR oraz przedstawić w banku współpracującym z Agencją wniosek o kredyt. Ostateczną decyzję o udzieleniu kredytu podejmował bank, a nie Agencja. W kompetencji banku mieściło się również określenie wysokości i formy zabezpieczenia kredytu.

Agencja stosowała określone procedury w procesie realizacji dopłat do oprocentowania kredytów w całym okresie kredytowania i wyrażała zgodę na zmiany pod warunkiem, że kredytobiorca udokumentował poniesione wydatki, realizował przedsięwzięcia i prowadził działalność zgodnie z planem zaopiniowanym pozytywnie przez ODR.

W sytuacjach nieprzewidywalnych i klęskowych, Agencja po uzgodnieniu z bankiem była skłonna, na przykład do: prolongaty spłaty kredytu, zmiany przeznaczenia kredytu lub udziału własnego, a także wydłużenia okresu realizacji przedsięwzięcia i zmiany kierunku prowadzonej produkcji.

W latach 2004-2006 struktura kwot preferencyjnych kredytów inwestycyjnych przedstawiała się następująco:

- 39,0% na rozszerzenie asortymentu produkcji i zwiększenia skali produkcji,
- 23,0% na poprawę struktury obszarowej gospodarstw rolnych,
- 23,0% na wprowadzenie nowej technologii oraz doskonalenie dotychczasowej,
- 8,3% na dostosowanie do wymogów sanitarno-weterynaryjnych UE,
- 6,2% na zwiększenie wykorzystania zdolności produkcyjnych i poprawę jakości,
- 0,5% – pozostałe przypadki.

Tak więc przedsięwzięcia finansowane w latach 2004-2006 należy ocenić pozytywnie, ponieważ służyły głównie zwiększeniu poziomu produkcji, przemianom agrarnym, wprowadzaniu innowacji i ekologii. W analizowanym okresie z preferowanych kredytów inwestycyjnych w zakresie rolnictwa najczęściej korzystały gospodarstwa zajmujące się uprawą zbóż (33%), chowem i hodowlą bydła (27%), chowem i hodowlą trzody chlewnej (10%) i uprawami szklarniowymi (6,9%). W ramach wymienionych kwot rolnicy kupili 317,6 tys. ha gruntów, wybudowali, zmodernizowali bądź adaptowali 5,4 mln m² budynków inwentarskich oraz zakupili 5,8 tys. sztuk ciągników [Sprawozdanie z działalności... 2007].

Nowym zjawiskiem w działalności ARiMR było wspieranie inwestycji związanych z uprawą roślin energetycznych. Przedsięwzięcia te dotyczyły zakładania plantacji wierzby energetycznej, służącej do pozyskiwania biomasy. Kredyt mógł być przeznaczony na zakładanie plantacji, w tym na przykład na zakup gruntów pod założenie plantacji, sadzonek, budowę ogrodzenia i na inne poczynania. Z kolei nie można było przeznaczać kredytu na prowadzenie prac związanych z uprawą, pielęgnacją i zbiorem tej rośliny. Z kredytu wspieranego przez Agencję można było też rozszerzać uprawy roślin przemysłowych na te związane z możliwością powstawania alternatywnych źródeł energii, w tym np.: rzepaku, słonecznika, malwy, trzciny itp.

NOWE REGULACJE PRAWNE PRYZNAWANIA KREDYTÓW PREFERENCYJNYCH PO 2007 ROKU

Zgodnie z Traktatem Akcesyjnym, udzielanie kredytów preferencyjnych na starych zasadach mogło funkcjonować przez trzy lata. Po tym terminie każda pomoc niezgodna z wytycznymi UE zostałaby uznana za nową pomoc, która wymagałaby notyfikacji w Komisji Europejskiej. Komisja (WE) stwierdziła, że w latach 2014-2020 rolnictwo będzie musiało dostosować się do nowych realiów i dalszych zmian odnośnie rozwoju rynku, polityki rynkowej i zasad handlu, popytu i preferencji konsumenta oraz rozszerzenia Wspólnoty. Zmiany te wpłynęły nie tylko na rynki rolne, lecz także ogólnie na lokalne gospodarki na obszarach wiejskich. Polityka rozwoju obszarów wiejskich powinna mieć na celu przywrócenie i umocnienie konkurencyjności obszarów wiejskich, przyczyniając się w ten sposób do zachowania i tworzenia zatrudnienia na tych terenach. W związku z tym Polska opierając się na ustaleniach, że kredyty preferencyjne są

instrumentami pomocy państwa w sektorze rolnym, a pomoc może być udzielana zgodnie z wytycznymi Wspólnoty [Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1/2004 r.], doprowadziła do konieczności wprowadzenia nowelizacji do ustawy o ARiMR, w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań Agencji oraz sposobów ich realizacji [Rozporządzenie Rady... 2006]. Wśród postanowień nowelizacji wymieniono regulacje prawne, iż Agencja udzieli pomocy finansowej na realizację inwestycji w rolnictwie, przetwórstwie rolno-pożywym i usługach dla rolnictwa, mających na celu:

- poprawę efektywności produkcji, polegającej w szczególności na zmniejszeniu kosztów wytwarzania,
- lepsze wykorzystanie zasobów pracy,
- tworzenie bazy surowcowej upraw przemysłowych,
- poprawę jakości produkcji żywnościowej,
- zwiększenie oferty towarowej i usługowej oraz jej lepsze dostosowanie do potrzeb rynku krajowego i rynków zagranicznych,
- ograniczenie uciążliwości dla środowiska.

W Rozporządzeniu Rady Ministrów z 2006 roku zwrócono uwagę na działania mające na celu poprawę struktury agrarnej poprzez pomoc finansową na kupno nieruchomości rolnych i ich urządzenia oraz na modernizację, budowę i rozbudowę gospodarstw rolnych, restrukturyzację zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, pozwalające na tworzenie nowych miejsc pracy [Rozporządzenie Rady... 2006].

Kolejne Rozporządzenie Rady Ministrów z 2007 roku dało podstawę ARiMR do kontynuowania udzielania pomocy w formie dopłat do oprocentowania kredytów w ramach znanych wcześniej linii kredytowych. Linie kredytowe mają na ogół charakter długofalowy, aby więc jednostki rozliczeniowe mogły poprawnie zaznaczyć o który rodzaj kredytu chodzi, wprowadzono małą literkę „n” (jak nowe), poprzedzając poprzednie oznakowania. Nowe rodzaje linii kredytów preferencyjnych i ich oznaczenie nowymi symbolami, przedstawiają się następująco [Rozporządzenie Rady... 2007]:

- **nIP** – kredyt na realizację inwestycji w gospodarstwach rolnych, działach specjalnych produkcji rolniczej i przetwórstwie produktów rolnych,
- **nMR** – kredyt na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40 roku życia,
- **nKZ** – kredyt na zakup gruntów rolnych,
- **nOR** – program osadnictwa rolniczego,
- **nGR** – utworzenie lub powiększenie gospodarstwa rodzinnego,
- **nNT** – kredyt na nowe technologie produkcji w rolnictwie,
- **nGP** – wspomaganie grup producentów rolnych,
- **nBR** – program branżowy.

Warunki udzielania kredytów nie uległy istotnej zmianie, co przedstawiono w tabeli 3.

Porównując warunki kredytowania z pierwszego okresu (2004-2006) z warunkami drugiego okresu (2007-2010), należy wskazać, że podniesiono okres spłaty kredytów dla grup producentów rolnych z 8 do 15 lat oraz we wszystkich przypadkach podniesiono skalę oprocentowania, na ogół o jeden punkt procentowy.

Tabela 3. Warunki kredytowania według linii kredytowych (2007-2010)
 Table 3. Conditions of crediting according to credits lines (2007-2010)

Linia kredytowa Credit line	Okres spłaty (lat) Period of payback (years)	Okres karencji (lat) Withdrawal period (years)	Oprocentowanie Percentage
nIP	8	2	2,8
nKZ	15	2	2
nMR	15	2	2
nBR	8	3	2
nOR	15	3	2
nGP	15	3	2
nGR	20	2	2
nNT	15	2	2

Źródło: dane ARiMR, O/T Szczecin, 2011.

Source: the internal data of ARMA, Szczecin, 2011.

CHARAKTERYSTYKA KREDYTÓW PREFERENCYJNYCH W NOWYM OKRESIE PROGRAMOWANIA

Kolejne rozporządzenia Rady Ministrów, na mocy których była udzielana pomoc w formie dopłat do oprocentowania kredytów, zawierały zapisy określające intensywność takiej pomocy. Wskaźnik intensywności był wyrażony w procentach, jako udział kwoty pomocy przeznaczonej na realizację inwestycji w kwocie kredytu [Rozporządzenie Rady... 2009]. Maksymalna intensywność pomocy wynosiła dla gospodarstw rolnych i działów specjalnych produkcji rolnej: 40% (lub 50% – w przypadku linii młody rolnik – nMR) kwoty udzielonego kredytu; 50% (lub 60% – linia nMR) kwoty udzielonego kredytu, w przypadku inwestycji realizowanej w gospodarstwie rolnym lub w dziale specjalnym produkcji rolnej położonym na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), obszarach NATURA 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej Unii Europejskiej. Z kolei dla przetwórstwa produktów rolnych – 50% kwoty kredytu oraz dla kredytów udzielonych na zakup akcji lub udziałów pomoc ta wynosiła 50% kwoty kredytu.

Według danych ARiMR, w latach 2007-2010 z kredytów preferencyjnych skorzystało 59,6 tys. beneficjentów, którzy uzyskali dostęp do pomocy finansowej na zasadach preferencyjnych na poziomie 9708,5 mln zł. Polityka rolna państwa w zakresie pomocy publicznej, realizowana za pośrednictwem Agencji, wskazuje, że pierwszeństwo w dostępie do kredytów mieli młodzi rolnicy, którzy pod względem liczebnym partycypowali w tym procesie na poziomie 39,7%, natomiast pod względem wartości uzyskanego wsparcia – na poziomie 43,4%. Na drugim miejscu pod względem korzystania z tego typu instrumentów finansowych znaleźli się rolnicy, którzy kredyt przeznaczali na zakup gruntów rolnych, odpowiednio 35,6% oraz 26,1%. Zjawisko wspomagania młodych rolników należy rozpatrywać w szerszym kontekście przemian agrarnych, polegającym na tym, że obok kredytów preferencyjnych dla tej grupy producentów

Tabela 4. Liczba i kwota udzielanych kredytów preferencyjnych dopłatami ARiMR (mln zł)
 Table 4. Number and amount of granted preferential credits with payments of Agency of Restructuring and Modernization of Agriculture (mln zł)

Linia kredytowa Credit line	2007		2008		2009		2010	
	Liczba Number	Kwota Amount	Liczba Number	Kwota Amount	Liczba Number	Kwota Amount	Liczba Number	Kwota Amount
Kredyty dla młodych rolników – nMR Credits for young farmers – nMR	10 616	1 625,8	6 223	1 077,9	3 082	631,4	3 761	882,8
Kredyty na zakup gruntów – nKZ Credits for land purchase – nKZ	5 277	497,5	4 719	524,1	5 564	706,2	5 792	802,5
Kredyty w zakresie nowych technologii – nNT Credits for new technologies – nNT	1 861	489,8	1 372	358,9	608	215,3	696	259,8
Kredyty inwestycyjne podstawowe – nIP Credits for basic investments – nIP	4 248	474,2	1 174	182,2	950	133,3	1 226	177,3
Kredyty branżowe – nBR Branch credits – nBR	293	86,6	189	46,3	74	21,1	133	79,8
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych – nGR Credits for agricultural immobilities purchase – nGR	455	85,9	357	78,8	418	88,5	542	160,4
Kredyty dla grup producentów rolnych – nGP Credits for agricultural producers groups – nGP	5	1,4	3	2,1	3	2,1	8	16,5
Razem Total	22 755	3 261,2	14 037	2 270,3	10 699	1 797,9	12 158	2 379,1

Źródło: Sprawozdanie z działalności... [2011].
 Source: Sprawozdanie z działalności... [2011].

rolnych, istnieje działanie zawarte w PROW pod nazwą „Ułatwienie startu młodym rolnikom”, w ramach którego mogli oni otrzymywać premię w wysokości najpierw 50 tys. zł, a potem 75 tys. zł. Z kolei kredyt na powiększenie gospodarstwa rolnego zmierza do poprawy rozdrobnionej struktury agrarnej, która ulega stopniowej poprawie w świetle danych spisu rolnego z 2010 roku.

PODSUMOWANIE

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa stosuje pomoc ze środków budżetowych państwa w formie dopłat do oprocentowania kredytów, dzięki którym koszty kredytu ponoszonego przez kredytobiorcę są niższe w porównaniu z kosztami obsługi kredytów komercyjnych. Niskooprocentowanymi kredytami w szczególności byli zain-

teresowani rolnicy poszukujący środków na realizację inwestycji w gospodarstwach rolnych, na modernizację i restrukturyzację profilu produkcji oraz na rozwój w działach specjalnych w rolnictwie. Agencja nie zajmuje się bezpośrednio realizacją kredytów, lecz zleca to zadanie bankom, które w oparciu o własne środki finansowe podpisują umowy z przyszłymi beneficjentami. Ze względu na fakt, że koszt obsługi tych kredytów był niższy w porównaniu z obsługą kredytów komercyjnych, były one popularnym źródłem finansowania inwestycji w rolnictwie. Dopłaty do oprocentowania kredytów stanowiły na ogół pomoc długoletnią, którą byli zainteresowani rolnicy. Możliwość powiększania puli kredytów preferencyjnych były ograniczone ustawą budżetową kraju i wytycznymi Unii Europejskiej.

Kredyty preferencyjne stanowią rodzaj pomocy publicznej, która nie jest do końca uregulowana prawodawstwem unijnym. Pomoc publiczna stanowi specyficzną formę wsparcia, która może zakłócić konkurencję, przysparzać dodatkowych korzyści ekonomicznych lub wpływać na wymianę handlową, stąd ograniczenia kwotowe na tę formę wsparcia. Jednak w realiach rolnictwa, udzielanie tego rodzaju pomocy publicznej jest uwarunkowane koniecznością dobrej realizacji Wspólnej Polityki Rolnej. Z badań wynika, że pomoc publiczna udzielana w pierwszym okresie funkcjonowania w Unii Europejskiej była nakierowana na wywiązanie się ze zobowiązań podjętych w innych realiach gospodarczych. Dopiero po wprowadzeniu nowych regulacji w 2007 roku uznano za potrzebne wspomaganie przemian agrarnych, z jednej strony poprzez skłanianie młodych rolników do przejmowania gospodarstw rolnych, z drugiej strony – do powiększania obszaru tych gospodarstw.

Efekty rzeczowe kredytów preferencyjnych są wielostronne oraz wymierne i wyrażają się poprzez: zakup wielu tysięcy ha gruntów rolnych, wybudowanie bądź remont budynków gospodarskich, zakup maszyn i narzędzi rolniczych, zainstalowanie i wyposażenie obór i chlewni w nowoczesne maszyny.

LITERATURA

- Czerwińska-Kayzer D., 2002. Kredyty preferencyjne – źródło kapitału w gospodarstwach rolnych. *Rocz. AR Pozn.* 343, Ekon. 1, 101-113.
- Kulawik J., 1998. Kredyty preferencyjne dla rolników, *Encyklopedia Agrobiznesu*. Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Poręczenie kredytów kłeszkowych, inwestycyjnych i studenckich. 2005. *Biuletyn informacyjny MRiRW* 6, 102-103.
- Prus P., Wawrzyniak B.M. 2008. Zmiany w sposobie kredytowania rolnictwa po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. *Acta Oecon.* 7.
- Rocznik Statystyczny RP. 2007. GUS, Warszawa.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1/2004 z dnia 23 grudnia 1993 r. w sprawie stosowania art., 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z produkcją, przetwórstwem i obrotem produktami rolnymi. 2006. *Dz. Urz. UE L* 379, s. 5.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 czerwca 2002 r. w sprawie zasad funkcjonowania oraz źródeł zasilania Funduszu Restrukturyzacji i Oddłużenia Rolnictwa. 2002. *Dz. U.* Nr 49, poz. 222.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 2006 r. w sprawie szczegółowych kierunków działań ARiMR oraz sposobów ich realizacji. 2006. *Dz. U.* Nr 16, poz. 105.

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań ARiMR oraz sposobów ich realizacji. 2007. Dz. U. Nr 77, poz. 514.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań ARiMR. 2009. Dz. U. Nr 22, poz. 121.
- Sprawozdania z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za lata 2004-2010. 2010. Departament Prognozowania i Sprawozdawczości ARiMR, Warszawa.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. 1994. Dz. U. Nr 1, poz. 2.
- Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego. 2003. Dz. U. Nr 64, poz. 592.
- Ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw. 2004. Dz. U. Nr 91, poz. 870, z późn. zm.

KINDS AND MEANING OF PREFERENTIAL CREDITS FOR DEVELOPMENT OF AGRICULTURE AND RURAL AREAS

Summary. The theme of the paper was of preferential credits granted in two periods, that means after Poland's accession to the European Union (2004-2006) and in the period after introduction of new legal regulations (2007-2010). The institution responsible for realisation of preferential credits was Agency of Restructuring and Modernisation of Agriculture which delegated its rights to banks. The credit policy in first period of our functioning in the European Union relied on gradual ending old legal regulations, not compliant with EU standards and undertaking activities in adaptation of Polish agriculture to standards obeyed in EU-15 Member States. Directions of preferential credits granting were changed in 2007. There were introduced 7 credit lines which aim was improvement of production efficiency, better use of production base in agricultural farms and acceleration of agrarian changes. The biggest beneficiaries of structural pensions were young farmers and farmers who wanted to increase the size of their farms.

Key words: preferential credits, conditions of credits granting, kinds of credits, credits lines

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 13.05.2013

Do cytowania – For citation: Mickiewicz A., Mickiewicz B., 2013. Rodzaje i znaczenie kredytów preferencyjnych dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. J. Agribus. Rural Dev. 2(28), 181-193.